

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת בשלח תשע"ז

© כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

המפרשים מביאים עוד, דהנה כתיב בחיל סנחריב שהקב"ה פתח אזניהם ושמועו השייה של חיות הקודש ופרחו נשמתן, ואף כאן רצו המלאכים להרוג את המצרים ע"י שישירו שירה, אמר להם הקב"ה, מעשי ידי טבעו בים, - 'מעשי ידי' היינו התינוקות שהושלכו ליאור, ואתם אומרים שירה? הלא צריך להיות 'מדה כנגד מדה' לכן מוכרחין שיטבעו בים.

(מפרשים)

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו (טו, ב) בגמרא (שבת קלג, ב) "זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה וכו', אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום". ובמסכת בבא קמא (ט, ב) "אמר ר' זירא בהידור מצוה עד שליש במצוה". שיש להוסיף בהידור מצוה עד שליש משווי כל המצוות.

יש להבין מה השייכות של 'הידור מצוה' לשירת הים, ועוד, מאי טעמא רק עד שליש? בספ"ק "בני יששכר" (מאמרי השבתות, מאמר ב) כתב בזה דבר נפלא, על פי מה דאיתא בתרגום יונתן על הפסוק (שמות יד, ז) "ויקה שש מאות רכב בחור ושלשים על כלו", ותרגם "ומוליתא תליתאה על כולהו", מה כוונת התרגום? ונראה לפרש על פי הירושלמי כלאים (פ"ח ה"ב) הובא בפירוש הר"ש למשניות (כלאים פ"ח מ"ב) וכן הוא במדרשי (מכילתא פ"א ז) והוא שמנהג העולם היה תמיד לנסוע בעגלה המחוברת רק לטוס אחד בלבד. עד שבא פרעה שהיה בימי יוסף, והנהיג לסייע במרכבתו בשני סוסים, ("מרכבת המשנה"), ואחר כך פרעה שרף אחרי בני ישראל, היה אוסר שלשה סוסים בכל מרכבה, וזהו הפירוש "ושלשים על כלו", שהוא הוסיף שליש על הסוסים, דהיינו סוס שלישי. וזה ג"כ כוונת התרגום יונתן "מוליתא תליתאה" (היינו סוס, כענין 'מוליתא' של בית רבי בגמרא שבת נב, א), ואם כן הוסיף פרעה 'הידור' שליש בעבירה, לרדוף אחרי ישראל, והנה השי"ת לקח ממנו נקם סוס ורוכבו רמה בים ומבחר שלישו טבעו בים סוף, על כן שוררו לפניו 'זה אלי ואנוהו' אתנאה לפניו במצות, שלקחו ולמדו מההידור של פרעה שהיה הוספה של שליש בעבירה, ולמדו ממנו להדר במצוות עד שליש.

ובספרו "אגרא דפרקא", (אות שע"ה), הוסיף לבאר עם זה את מאמר חז"ל (פסחים קיח, ב, ערכין טו, א) שהקב"ה שילם לים על מה שפלט את המצרים, ושילם לו הקב"ה כנגד אחד ומחצה שבהם, שבמצרים היו שש מאות רכב ובסיסרא היו תשע מאות רכב", ולמה הוסיף הקב"ה משש מאות לתשע מאות? אלא דהקב"ה הרי מקיים את התורה, ודייקא כאן על הים שנתחדש העניין של הידור מצוה עד שליש, כאמור, לכן שילם לו הקב"ה תוספת שליש על מעשהו.

(בני יששכר)

בספר 'פרדס יוסף', הביא לבאר את המחלוקת הנ"ל בפסוק "זה אלי ואנוהו" אם לומדים "התנאה לפניו במצוות" או לאבא שאול לומדים שמה הוא רחום אף אתה רחום וכו', שמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. כלומר: דרך אנשים שבמצוות שבין אדם למקום הרי הם מדקדקים בקלה כבחמורה, ומוסיפים להדר עד שליש ויותר ואילו ב'בין אדם לחבירו' אינם מקפידים לצער זולתם. זה מה שבאבא שאול בא להוסיף, שגם אם הנך מהדר במצוות "התנאה לפניו במצוות" תזכור גם כן להדר ב'בין אדם לחבירו' שכן מה הוא רחום אף אתה רחום.

והוסיף לבאר בזה באופן נפלא את מה שאמר דוד המלך בתהילים, "ואנכי תולעת ולא איש", שדוד המלך התאוון על רודפיו שמקפידים על מצוות שבין אדם למקום ואינם מקפידים על בין אדם לחבירו, וטען כך: הרי בכל דבר מאכל הנכם בודקים את המאכל שלא יהיו בו תולעים, אז אם הנכם מקפידים שלא לאכול תולעים, הקפידו גם כן שלא 'לאכול' אדם, וזה שאמר "ואנכי תולעת ולא איש" וחשבו אותי לפחות תולעת ולא תאכלו אותי...

(פרדס יוסף)

ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לכן וטעמו כצפיהית בדבש (טז, לא) התורה הק' מספרת, שטעם המן היה כ"צפיהית בדבש", עוגת דבש. נשאלת השאלה, בחז"ל מבואר שמתיקות הדבש היא אחד משישים שבמון. היינו, המן היה מתוק פי שישים יותר מהדבש. ובלשון הפסוק משמע שהוא רק כצפיהית בדבש? דהיינו כמו הדבש עצמו? שמעתי בשם הגאון מוילנא זצ"ל שאדבר, הן הן דברי הכתוב "וטעמו" - ה'נותן טעם' שלו. כמה הוא 'נותן טעם'? אחד משישים. אחד משישים של המן היה כמו צפיהית בדבש, כי המן עצמו מתוק פי שישים יותר. וכעת, א חלק אחד שבמון, וכנס למאכל אחר - עד שישים עדיין טועמים ומרגישים טעם כמו דבש. אה, רבותי, וכי הפשט הזה אינו צפיהית בדבש?...

(יחי ראובן)

וילקטו אותו ... איש כפי אכלו לקטו (טז, כא) הגאון הצדיק רבי אליהו לופיאן זצ"ל, אומר חידוש נפלא, מבהיל על הרעיון: הכתוב אומר: "זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו" (טז, טז). לאחר מכן (פסוק ט) מופיע הציווי: "איש אל יותר ממנו עד בוקר". ומיד אחר כך (פסוק כ) התורה מספרת: "ולא

וחמושים עלו בני" מארץ מצרים (יג, יח) ברשי" כתב וחמושים מזוינים. יש להבין מה בא הפסוק ללמדנו בזה, מאי נפק"מ אם עלו מזוינים או לא. עוד יש להבין, למה אכן לא השתמשו בכלי הזין שלהם בעמדם על הים, בכדי להילחם במצרים? והרי ידעינן שאין הקב"ה עושה ניסים בחינם? לא עביד קוב"ה ניסא למגנא", ולשם מה קרע את הים וניער את פרעה, בעוד שיכלו ישראל להרגו בכלי זינים?

אמנם מוסר גדול לימדנו הכתוב בזה. שאף שיש בידם כלי זין, אינו מדרך המוסר שהם יהרגו את המצרים בעצמם, שכן "בירא דשתית מיא מיניה לא תישדי ביה קלא", - בור ששתית ממנו מים אל תשליך לשם אבן, ואחרי שהתגוררו במצרים כ"כ הרבה שנים, מצד הכרת הטוב, עדיף לשנות הטבע, ולקרוע את הים בשביל שלא ילחמו ישראל בעצמם במצרים. וכדי להשמיענו נקודת מוסר זה הדגיש הכתוב לאמור "וחמושים עלו ישראל", שתדע שאעפ"כ שהיה להם כלי זין, עדיף לשנות הטבע ושלא לפגוע במיטיב לך.

(ע"פ 'תורת משה' לחת"ס)

בספר 'ציוני תורה', הוסיף לבאר עפ"י הנ"ל את טעם המנהג הידוע לתת מזון לפני העופות בשבת שירה (עייני מג"א), וידוע בספרים כמה טעמים, או משום שגם העופות אמרו שירה יחד עם ישראל, והנעימו בצפופם את שירת ישראל, או כדאיתא בשבת אשר דתן ואבירים פיזרו את המן "ויצאו מן העם ללקוט ולא מצאו" שכן העופות אכלו את המן שפזרו שלא יחשבו שכן ירד להם מן בשבת. אמנם, לדברי החת"ס הנ"ל, יוצא שכל עניין קריעת ים סוף היה רק בשביל עניין 'הכרת הטוב' שלולא זה לא נצרך כל הנס, לכן דווקא בשבת שירה מחזירים אנו להחזיר טובה ולהכיר טובה לעופות.

ובזה מובן מש"כ בספר תוספת שבת להמליץ וליישב את המנהג להאכיל את הציפורים בשבת שירה ובמג"א (אור"ח שבת) אוסר ומובא גם במשנ"ב (שם) שכל המטרה היא רק משום הכרת הטוב ולא נכיל להאכיל אותם.

ויובן יותר בהקדם מה שמצינו שמשוה רבינו לא הכה את היאור מפני הכרת הטוב, והשאלה מפורסמת מה ענין הכרת הטוב יש למי שאין בהם דעת? או לאדמה שג"כ אינה מכירה בטוב הנגמל לה? כן מובא ברא"ש שלא רצה לדון בדיון תורה על בית מרחץ מסוים כיוון שהוא נהנה מהבית מרחץ ויש לו הכרת הטוב כלפיה! וגם כאן נשאלת השאלה מה טעם הכרת הטוב לדבר דומם שלא מבין? אלא שמידת הכרת הטוב הכרחית לעבודת השם, כפי שמאריך במנחת חינוך במצוות כיבוד או"י אבדת הרבה מקומות, וחובה עלינו לסגל את נפשינו ולהשריש בנו את המידת הזאת של הכרת הטוב, ולא בשביל השני אלא בשביל עצמנו, לכן, על אף שהמים אין בהם דעת וגם לא לאדמה מ"מ בשביל האדם גופו יש בזה את התועלת שמשלים את נפשו במידה הזאת.

אשר על כן, היות וכל ענינה של נתינת המזונות לעופות הינה משום הכרת הטוב, הרי שהאדם עושה זאת רק בשביל עצמו ולא בשביל האכילתם, לכן שונה הוא מסתם נתינת מזונות לצורך בעלי החיים.

(ציוני תורה)

ויקה שש מאות רכב בחור וגו' (יד ז) ולמה דוקא שש מאות? וי"ל דהנה כתיב "איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה" והנה מספר בני ישראל יוצאי מצרים היה ששים רבוא, לפי זה, היה פרעה צריך כדי לרודפם מאה ועשרים רכבים, והנה במצרים היו בני ישראל פי חמשה ד'חמושים עלו בני ישראל ופרשי" אחד מחמשה דארבע חלקים מתו בשלשת ימי האפילה. אבל פרעה לא ידע מזה ולכן לקח אנשים, וזה שאמר "ואנכי תולעת ולא איש" וחשבו אותי לפחות רכב.

(הגה"ק רבי חיים הכהן רפפורט)

ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו (יד, טז) איתא בספרי קבלה שלקרוע את הים היו צריכים לכווין שם צ"א שהוא השם של ר"ת פ'ותח את ידך, ואפ"ל דמרומו ג"כ כאן בפסוק, דהנה ה' אמר למשה 'הרם את מטך' דהיינו קח האותיות אחרי מטך' דהיינו נ' י' ל' (90) ונטה את ירך' פי' קח אותיות לפני האותיות של ידך' דהיינו ט' ג' י' (22) על הים' פי' קח האותיות אחרי ים' (כי האות ה' בים הוא רק הוספה) דהיינו כ' נ' (70) וביחד תמצא קפ"ב, ובקעהו פי' תחלקנו לשנים נמצא במדויק צ"א והוא השם צ"א המרומו כאן.

(הרה"ק ר' שמשון אוסטרפאלע זי"ע).

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' (טו, א) "בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?!" (מגילה י')

יש לשאול מדוע למלאכי השרת לא ניתנה רשות לומר שירה ואילו לבני ישראל ניתנה רשות? מתרץ בעל ה"כלי חמדה": בני ישראל לא אמרו שירה על האסון של המצרים, אלא על תשועת עצמם. כמו שנאמר "ויהי לי לישועה". אבל המלאכים הרי לא נשתעבדו במצרים, ונמצא שכל השירה שלהם היתה על אחרים ואין אומרים שירה כשיש גם אסון של אחרים. (זה השלחן)

שמעו אל משה ויתירו אנשים ממנו עד בוקר וירום תולעים ויבאש ויקצוף עליהם משה".

אנשים אלו, כפי שגילו לנו חז"ל, היו דתן ואבירם. ומה היה ה"חשבון" שלהם להותיר מן המן למחרת? הם אמרו לעצמם: "מי יודע מה יהיה מחר? מה נאכל מחר, אם, חלילה, לא ירד מן? מה שבטוח בטוח! נאכל היום רק מחצית העומר שלקטנו ואת מחציתו השנייה נאכל למחר! ליתר בטחון!"

האמת היא שקשה לדמיין מצב כזה... אנחנו קמים בבוקר פותחים את הפרזיזרד ומוציאים בו, ברוך השם, אוכל מכל טוב. גם אם הוא ריק – נגשים למכולת הסמוכה. ואם במכולת לא יהיה את שחשקה נפשנו – ישנם סופרמרקטים ענקיים ששם יש הכל... דתן ואבירם חששו שעלול להיות מצב בו הם יקומו בבוקר ולא יהיה כלל מה לאכול! אין שום אוכל במחנה כולו! זה מצב לא קל. לכן, ליתר בטחון, השאירו חצי מהמנות היומית למחר...

אי אי אלו! לא היתה להם את מידת הבטחון בהשם יתברך שיתן להם את אכלם גם מחר! הם אכלו היום רק חצי עומר ושמרו את החצי השני למחר... ומה! אומר הפסוק שלאחר מכן? (פסוק כא) "וילקטו אותו בבוקר בבוקר איש כפי אכלו" – פרוש: כמה אכלתם אתמול? חצי עומר? מכאן והלאה תקבלו כל יום רק חצי עומר... "כפי אכלו!" כפי המידה שאכלתם אתמול, בעטיו של חוסר הבטחון שהיה לכם, כך תקבלו מכאן ולהבא מידי יום בימונו במשך ארבעים שנה! מוראדי!

(יחי ראובן)

ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמה את זכר עמלק וגו' (ז', יז)
יש לדקדק, כיון שכבר צויה השי"ת למשה שיכתוב בספר תורה את מצות מחיית עמלק, למה הוצרך עוד לשום באזני יהושע בעל פה ג"כ? הלא ודאי יראה יהושע מה שכתב בס"ת וכן יעשה.

אך הענין הוא כי ידוע שכששלח דוד המלך את יואב בן צרוי להכרית את עמלק, הלך והרג את את הזכרים של עמלק, והנקבות הניח בחיים. שאלו דוד הלא כתוב מפורש בתורה (דברים כה. יט) מחה תמחה את זכר עמלק. היינו כל זכרו הן הזכרים והן הנקבות, ולמה החייתה הנקבות, השיבו יואב שרבו למד עמו זכר עמלק פי' רק הזכרים, אי"כ לפי זה ראינו אף שהוא כתוב מפורש בתורה מחה תמחה את זכר עמלק מ"מ ש מקום עדיין לטעות ר"כ ולא זכר כי בהס"ת ליכא נקודות. לכן, צויה השי"ת למשה שימסור בעל פה להיושע שהנקודה הוא זכר ולא זכר, וז"ש כתוב זאת וכן ושים באזני יהושע מסור לו בעל פה כי מחה אמה את זכר עמלק בסוגל שלא ישאר מאתו שום זכר.

(קול אליהו לגר"א)

מאוצרות המגידים

ויהי בשלח פרעה את העם, ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, כי אמר אלוקים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה (י"ג, י"ז)

הייתכן? וכי בגלל קושי מלחמה ישנו חשש שיחזרו לגיא צלמוות?? אם היה הכתוב אומר: פן תשבר רוחם בראותם מלחמה - הדבר היה מובן, שכן לאחר כל התלאות שעברו בני ישראל - שחש שעוד מלחמה תשוב את רוחם. אבל אטו משום כך ישובו מצרימה - למקור הסבל והרדיפות?

אכן על כך באה התשובה בפסוק עצמו, המגלה לנו את חולשתו הגדולה של האדם, באומרו: "כי קרוב הוא!"

ואין כוונת הפסוק לומר שקרובה דרך ארץ פלשתים למצרים, אלא עדיין קרובה מאוד יציאתם של בני ישראל זה עתה ממצרים, וטבע האדם להימנע ולהיגרר אחרי הרגלי הנושנים!

וראיתם העולם שעדיף לאדם להישאר עם הצרות שכבר הורגל אליהם מלהסתגל לצרות חדשות - גם אם החדשות יהיו קלות יותר, כך קושי השיעבוד של מצרים שכבר הורגלו והורשו בו בני ישראל - יהיה עדיף להם על פני מלחמה, משמעה: צרה חדשה! למחלה רעה זו קראו בעלי המוסר: "השרשה ראשונה", ואם בגשמיות כך, שנוח לו לאדם בצרות שהורגל בהם מלהתרגל בצרות חדשות קלות יותר, וכפי שלמדנו בפסוק זה ק"ו שבורחנותי כך הוא הדבר!

שכאשר ירצה האדם לעזוב את הרגליו, להשתנות, להתקדם, לשוב בתשובה - מאבק מר ישחר לפתחו על שני הרגליו לכשעצמו!

לכומר: אף אם יחליט האדם בדעתו שדרך העוונות רעה היא וגורמת לו נזק והפסד, ואילו דרך הטוב תביא לו את האושר והסיפוק - עדיין עלול הוא לשוב לסלסול - כי קרוב הוא! אם לא יאזור גבבר חלציו ויתנער בכח ובאומץ מהרגליו - עלול הוא להמשיך בדרכו הרעה והמזיקה משום שהרגל שהורגל בה!!

ולכן כאשר מתנוצץ ניצוצץ בלבו של אדם לשוב למוטב או להתעורר למעשה טוב כל שהוא - עליו להזדרז ללבנותו מיד ככל האפשר, פן ישוב וינחם על רצונו הטוב וכל רשפי התעוררותו יכבו וייעלמו במעבה חשכת החומר, עד שלבסוף יאשר בהרגליו הקודמים וישכח הכל - כי קרוב הוא!!

שמא לא תפנה

ואחר שהבנו את היסוד האמור נמחישו במעשה נורא אשר יואר ויובן היטב לאור האמור, ואף ישוב ויבהיר לנו באור יקרות את אשר למדנו כבר מן הפסוק.

את המעשה שמעתי מגיסי הגאון ר' שלמה זלמן אויערברך זצוק"ל, וכן מחמותי הרבנית אויערברך, כפי אשר שח "חלוץ" אחד את כל פרטי המעשה הנרגשים להגרש"ו, וכך היה המעשה:

"ר' שלמה זלמן זצוק"ל היה אז בחור, ובית חמי זצ"ל בנסיבות התקופה אשר היתה עת מלחמה וקושי, עבר לגור ב"נחלת צדוק" - שכונה בירושלים. שם, בדירתם החדשה, וגם זה בנסיבות העיתים - נותרו עדיין בא' מן החדרים "חלוץ" ואשתו לגור. ("חלוץ" - כינוי לעולים באותה עת שהיו חניכי התרבות החילונית).

בהמשך הזמן נמוכן שעברו למקום אחר, אולם בנתיים היה צורך להגיע עם החלוץ ואשתו להסדר על פרטים שונים באשר לחיים בשיתוף, שכן גם אם היו נכנסים ויוציאים בכניסה נפרדת ממוכן - עדיין היו אי אלו תקלות. בין היתר היה ענין שמירת השבת, שלגביה היתה רגישות מיוחדת.

נכנסה איפא חמותו ז"ל אל החלוץ ואשתו, ודיברה על לבם, עד שהגיעו להבנה בכל הענינים, וגם על שבת הבטיחו והתחייבו לא לחלל שבת. אלא שכבר בשבת הקרובה התברר שבפועל הינם מחללים שבת, ולא מקיימים את הבטחתם.

התיישבה חמותי בדעתה, ושלחה את בנה ר' שלמה זלמן שבר חכים הוא לה, לעשות כחכמתו. ואכן העננה הוסרה במהירות כאשר בשיחה קצרה ועדינה התברר שלא ידעו בכלל מהו חילול שבת, ומשעמדו על הדברים - הבטיחו ממוכן לא לפגוע בקדושת השבת. סביר להניח שאותו "חלוץ" ניהן בחושים חדים, כפי שאכן יתברר בהמשך המעשה, וכנראה שמשפטים קצרים ששח עמו ר' שלמה זלמן - בעודו בחור - כבר הספיקו לשבות את לבו בקסם חכמתו של הגרש"ז, ומיד ניצל החלוץ את הענין והחל לגלגל שיחה עם הבחור שלמה זלמן.

"הימים היו ימים טרום מלחמת העולם הראשונה" - פתח החלוץ את דבריו, לא לפני שביקש את ר' שלמה זלמן לצאת אל החורשה הסמוכה, מקום נוח לשיחה - "על יהדות לא ידעתי דבר, עם הורים רפורמים, וסבתא שמדליקה נרות בליל שבת - מה כבר אפשר לדעת... ואפי' על עצם היותי יהודי בקושי ידעתי.

"ככה הייתי נראה אז, כמו היום, עם קשר אפסי לכל היהדות כולה, אלא שבנתיים - באמצע הדרך - משוה עבר עלי, נתודעתני אל קיומו של בורא ומנהיג העולם - ובכ"ז אני היום כמו אז, נשארתי אותו הדבר".

הייתכן?! - אמנם כן!! הכיצד?! - הבה ונאזין:

"כשפרצה מלחמת העולם הראשונה" - ממשיך החלוץ בדבריו - "הייתי כבר בחור בגיל הגיוס, נתגייסתי עם בני גילי לצבא, חלקם היו אפי' מוכרים לי מסביבות מגורי כיהודים ששמרו תורה ומצוות, מעשיהם היו אמנם תמיד נראים לי מוזרים ומשונים ועל כן לא היה לי כל קשר עמם, אבל בכל זאת - זה עושה משהו טוב בלב כשאתה מכיר כמה מהחברים בתוך הקרבות, ושהם יהודים כמוך.

"נכנסנו לעובי המלחמה, ואט אט התקדמנו אל החזית עצמה. "שם" - פולט החלוץ אנחה כבדה מגורו - "אתה פשוט שוכב בתוך גומחות חול, כשמטרים ספורים שוכבים חברים כמוך, באותה צורה, רוב חלקי גופך מכוסים עד כמה שאפשר, עיניך מבצבצות מבין המחילות כעטלף, הרובה גם הוא משתחל מבין החרכים כשקנהו מכוון לאי שם, ואתה עושה כל הזמן פעולה אחת - יורה ויורה..."

"ובדיוק כמו שאתה עושה פה - נעשה מולך אי שם בצד השני, אצל האויב שכנגדך... "אויב" הכוונה לאיזה קיסר שהסתכסך אולי על רקע קטנוני בהחלט של הקיסר שלנו, ולשם כך מעמידים הם כל אחד את חייליו המשמשים כמטרה לחץ..."

"כאילו שאיכפת לי שימות אי שם איזה חייל שאינני יודע עליו דבר... וכאילו שאיכפת לו שאני לא אשאר בחיים... אבל שנינו משתדלים לפגוע כל אחד בדיוק בראשו של זולתו - ועל כן אני יורים ללא הרף אחד על השני. למה? מדוע? - ככה! זוהי התשובה המתסכלת כל אדם בר דעת.

"תבין" - הוא ממשיך - "אתה מזויע ומתייגע, מסתכן ומתאמץ, וסבל את הפחד משריקות הכדורים שחולפים לא אחת ליד אוזןך ומניפים את שערות ראשך בחולפם על פניך, עם החברים זבי הדם שנופלים כזבובים מכל עברך, ואתה לא יכול להסביר לעצמך מדוע בכלל נקלעת אל התופת הזו?! ועל מה ולמה אתה רועד ביום וער בלילה, סובל עייפות ורעב, את כאל השכיבה, ואת מאמץ המלחמה?! שאלות אלו הופכות אותך לכדור אש של כאב צורה המלא מועקה עד אין סוף.

"והנה" - ממשיך החלוץ ומספר - "באחת ההפוגות הנהוגות בשדה הקרב, בשעה שהייתי חסר מעש והתכנסתי יותר בתוך הכאב של עצמי, ראיתי לא הרחק ממני את אותם חברים יהודים שעליהם דיברתי קודם, והם מוציאים מכיסם איזה ספר קטן, לוחשים דבר מה בתלהבות, ראשם נע הלוחך ושוב, עיניהם שופעות דמע, וניכר בעליל על פניהם איך שזה עושה להם טוב - ממש כמוים קרים על נפש עיפה... ממש כך!! לאחר כמה דקות הם היו נראים כה רעניים וטובי לב - כאילו זה עתה יצאו לקרב..."

"לא יכלתי להתאפק, ולאחר כמה ימים כשהיתה הפוגה ארוכה יותר נגשתי אל אחד מהם, וביקשתי לדעת: הכיצד אינו כאוב כמוני? ממה הוא מתנחם ומתעורר?"

"לא כ"כ הבנתי את כל מה ששח עמי, אולם דבר אחד הבנתי באופן ברור: בעוד שאני סבור כי נקלעת לאן, וסתם אני יורה - אצילו הכל מונב ומוסבר! הוא הסביר לי שמישהו הביא אותו לכאן עם מטרה מסוימת המופנית אליו באופן פרטי, הכל נעשה עמו באופן מושגח במיוחד, ולכל כדור יש מסלול ידוע מראש!!

"הוא לימד אותי שאותו מישהו שמסובב את הכל נקרא "הקב"ה", שהוא זה שברא את הכל ומגישו על הכל, ושכל יהודי יודע זאת ומתחנך על זה ללא פקפוק וספק כלל.

"שמעתי את תוכן הדברים פחות או יותר, שבתי למקומי, הקרבות חזרו לשיאם, אני יורה ויורה, מחשבותי מעיקות ולבי נצטב שבעתיים. הרי גם אני יהודי!! הנה לחברי היהודים יש עולם מופלא ומענין, שגם אם אינני מאמין בו - אבל לא היתה לי הזדמנות לבחון אותו, ואולי זה נכון ואמיתי?"

"כך הררתני נוגות מבצבי המדוכדך, דמעות רותחות זלגו מעיני טיפה אחר טיפה ללא הפוגה, ובכאב מהול בכעס הרהרתי לעצמי: מדוע אבי לא לימדני יהדות? וכך נכנסתי למתקפת רגשות של רחמים עצמיים, וככל שהדקות נקפו - כך זרם הדמעות הלך וגבר, ואני יורה ובוכה, בוכה ויורה..."

"כך המשכתי, עד שנוצר סדק קל בלב וניצוץ ראשון התנוצץ בלבי, וכה נשאוני מחשבותי באותה עת:

"רבונו של עולם" - אמרתי בלבי - "אני פונה אליך באם אכן הינך קיים: אם אכן חברי היהודים צודקים בדבריהם ויש מישהו שרואה הכל ומשגיח על הכל - הרי שאתה שומע גם אותי, ואני פונה אליך בתחינה ובקשה: תראה לי שאתה קיים!!

"וכך, ספק מהרהר ספק מדבר, המשכתי במחשבותי ואמרתי לעצמי: רבונו של עולם, הרי לא היתה לי אפשרות להכירך, ומדוע שלא אהיה זכאי לדעת על קיומך? אי"כ מבקש אני ממך, ורש"ע תוכיח לי כעת את קיומך!!

"ובמה יוודע איפוא שאתה קיים? הנה אינני מעונין במלחמה חסרת הבנה, וא"כ עוזר לי שאצא מן הקרבות ע"י שיפגע בי כדור בדיוק באצבע, שלא אוכל יותר לירות וישחררו אותי מכאן, ובה אדע שאתה קיים..."

"עודני מדבר עם לבי בכנות ובפשטות, והכדור של האויב בא גם בא, ועמה האמונה שחדרה אלי לעצמות... בדיוק באצבע פגע בי רסיס, רק אצבעי נפגעה ותו לא, וכמוכן שיותר לא הייתי בקרב - הכל בדיוק כפי שרציתי... כפי שביקשתי - ראיתי את הקב"ה כביכול עין בעיני!!

"והנה" - פתח החלוץ את ידו והראה באצבע "זה קלי ואנהו..." - "הנה לך האגודל הפצוע שלי לאות ולמפתח על הכרותי עם מנהיג העולם!!" ואנו נסיים את מה שהוא לא ידע לסיים, ונכריז בשבילי: "אצבע אלוקים היא!"

"כמוכן" - ממשיך החלוץ בשטף דבריו - "עומק השכנוע שלי בבורא העולם היה נורא

ומבילה, קשה לתאר עד כמה. גמרת אומר שמיד כאשר תסתיים המלחמה - אלך ואלמד יהדות".

וכאן, אחרי אתנחתא מלווה באנחה רויית כאב - המשיך החלוץ ועבר אל החלק השני של סיפורו. וכך המשיך לספר:

"המלחמה נגמרה ב"ה ויצאתי ממנה בשלום, רגלי הוליכו אותי לבית המדרש ללמוד יהדות כפי שהחלטתי, אלא שלא ידעתי את כוחות האדם - ונפלתי במלכודת... "מה היה? ובכן, לפני המלחמה כמעט השלמתי לימוד אגרונומיה (חקלאות), ונותר לי רק כשלושה חודשים לסיום ולקבלת תואר. מעתה סברתי בדעתי, שלהפסיד כעת את הכל - אין זה הגיוני, ובדאי צריך פרנסה, וע"כ נתיישבתי איפוא בשכלי והחלטתי שקודם אסיים את הלימוד, ומשאתפנה, ואהיה עם מקצוע ביד - אלך ואלמד יהדות. "אולם חשבון שכלי לחוד - ותחושותי כל לחוד!

"את הסוד הזה לא ידעתי!! לא הבנתי שלרשות האדם חוקים משלהם, ולא כל מה שהשכל מבין - גם הלב מרגיש!! לא ידעתי שבשעה שהלב עירני ורוצה לפעול - אין להחמיץ את ההזדמנות בשום פנים ואופן, כי אם יתקרב הלב - הכל ירד לטמיון!!

"וזה בדיוק מה שקרה אתי... סימתי את לימודי כעבור כמה חודשים, ובנתיים הלב התקורר... וכשהלב קר - הוא יותר דומה לאבן מאשר ללב בשר... "הופתעתי לגלות איך שבפועל אכן צעדתי לבית הכנסת לפגוש יהודים שידריכו אותי בלימוד יהדות - אולם לבי כל עמיל! השכל אומנם הוביל אותי בתחילה - אך עד מהרה נתקנ... הלב הרוחני דמם... לא הרגשתי כל טעם, ולא יכולתי להתקדם כלום!

"זוכרתי שאפי' צעדתי ביום כיפור הקרוב לביהכ"ס, אך לא הצלחתי לעשות מעבר לכך באומנה! מילה אחת לא הצליחה לצאת מפיו!!

"וכך נשארתי כפי שעניין הרואות - עכשיו כמו אז!! נשארתי במצב בו אתם צריכים לסכם עמנו על שמירת שבת, ובסוף אנחנו לא יודעים אפי' על מה בדיוק אתם מדברים...!"

כך סיים החלוץ כשהוא עוצר בעד עיניו לבלתי יפרצו עליו פרץ, ואמר: "אילו תפסתי אז את הרגע - הרי שבטח היום הייתי אני מלמד אותכם שבת מהי - ולא הייפך... "ולפיכך אני מספר לך כל זאת: דבר ראשון - כדי שתדע שד' מנהיג את העולם, כפי שספרתי לך. ודבר שני - כדי שאתה ששומר מצוות הייך - תהיה זהיר לעשות עם הידיעה הזו משהו, ולא תאבד את עולמך כמוני!! שתדע כשהלב חם - אז הזמן לעשות, ולא להשען על הבנת השכל!!", ובכך חתם את דבריו.

על זה ועל כיוצא בו אומרת התורה: "ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" - שכן על אף שכל בר דעת מבין שעדיף קושי מלחמה מאשר לחזור מצרימה, אבל הבנה לחוד - והרגשה לחוד... ההרגשה בלב היא - והלב עדיין במצרים... ולמה - כי קרוב הוא...

ומכאן יש לנו ללמוד בק"ו לרוחניות, שאם באים להשתנות - צריך להתרחק הרבה, שמא ישוב הלב להרגליו - "כי קרוב הוא!!" אם מתעוררים לעשות שני והתחדשות - חלילה למאבד את חום הלב, וזה מה שלימדנו חז"ל (אבות ב', ד'): "ואל תאמר לכשאפנה אשנה - שמא לא תפנה!!"

ולא נחם

"ה"חפץ חיים" זצ"ל היה אומר: "טרף נתן ליראיו, יזכר לעולם ברייתו" (תהלים קיא, ה). הן לה' הארץ ומולואה, לו הספך ולו זהוב. מדוע שררת כוז דחקות בהיכלי התורה, וראשי הישיבה נאלצים לקחת מקל נדודים ולגלות לארצות נכר, כדי שבעולם כולו יזכרו שיש תורה ולומדי תורה, ויטלו חלק בהזקקתה. וזהו שנאמר: "טרף", מלשון: "מי ישלו ומי יטרף". כלומר טלטולים ונדודים, "נתן ליראיו", הם ראשי הישיבות, כדי להזכיר לעולם כולו את שריתו, זו התורה (דברים לב ע"א), ככתוב: "אם לא ברייתו יזמם ולילה, חקות שמים וארץ לא שריתו" (ירמיה לג, כה).

אבל הרווח הדדי. אני פועל לזכות אותם והם משתדלים לזכות אותי. אני מכתת רגלי מארץ לארץ מעיר לעיר ומבית לבית ומנסה לעורר לבבות להצחוק מוסדות התורה. פוקד בני חסידים, ליטאים, מכל הסוגים. ומתפתחת שיחה, אני מספר על מצוקת המוסדות והם מוזקקים לבי באמונה ובטחון, וכבר אמרתי להם, שעל דים הבנתי דברי הגמרא (חולין ז ע"ב): "ישראל קדושים, יש רוצה [לתת] ואין לו, ויש שיש לו ואינו רוצה". וכבר תמנו בתוספות, אם יש לו ואינו רוצה, מה קדושתו. אבל אילו היו שומעים את להט אמונתו, שגם זה לטובה, ויש לקבל יסורים באהבה, את יסורי הזולת כמונו, ולהתאזר בבטחון, ישועת ה' כהרף עין, היש קדוש כמוהו!

הכלל, נקלעתי לבית חסידים ונתקבלתי בסבר פנים יפות, בעל הבית בר אורין ובר אבהן - פתח את ידו, ואני פתחתי לפניו את סגור לבי.

אמרתי: "אתם חסידים, אני חונכתי ב'חדר' ליטאי. הורי היו חסידים גור, חותני חסיד ברסלב, גיסי חסיד ליובאוויטש, כולם עובדים לקל אחד, וקבל האמת ממי שאמרה. אומר כי מה שמעתי מהמשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל. יהודים הם רחמנים בישינים וגומלי חסידים (יבמות עט ע"א), שרשי כל המדות הטובות. אבל אסור לנו לשכוח שגם המידות הרעות מקננות בנו. והביא לכך ראייה מוכחת מדברי רבנו יונה בספרו "שערי תשובה", שרבי עקיבא איגר זצ"ל אמר שאינו רק ספר מוסר, אלא ספר הלכה. וכתב ("שערי תשובה" שער ג אות לד): נצטוונו "לבלתי רום לבבו מאחיו" (שברים יז, כ), והזהרנו בזה להסיר מנפשנו מידת הגאווה. הרי שהי המקננת בנו - ועוד (שם, אות לו): "לא תאמץ את לבבך", והזהרנו להסיר מנפשנו מידת האכזריות. הרי שבמעטנו אכזרים אנו.

ועוד (שם, אות טז): "לא תשנא את אחיך בלבבך", והזהרנו בזה להסיר מנפשנו מידת השנאה לזולת -

ואיך זה מסתדר עם היותנו רחמנים וגומלי חסידים? אין כאן סתירה, כי האדם מלא סתירות, ואור וחושך מתערבלים בנפשו. ועליו להגביר את האור ולדחות את החושך. והסיף, שכינצא בכך כל ישראל מאמינים בני מאמינים (שבת צז ע"א), האמונה נטועה בנו כמורשת האבות הקדושים וכולנו שמענו מפי עליון "אנכי ה' אלקיך" (שמות כ, ב). שכל נשמות ישראל נמדדו בהר סיני (שבת קמו ע"א), ודיבורו של הקדוש ברוך הוא כמעשה (שבת קיט ע"ב) -

ועם זאת "גם את רגלי העמט זה עשה האלקים" (קהלת ז, יד), וכשם שמקננו אור האמונה כך מקננו בנו חושך הכפירה, וגם זה מפורש בכתוב: "ולא תתורו אחרי לבבכם" (במדבר טו, טז) זו מינות (רש"י, מברכות יב ע"ב). לכן, אמר, אין צורך להבהל כשמגיחה חלילה מחשבת מינות, הרורו ספקני. זו גיחה בלתי רצונית של המידה החבויה, כשם שלפעמים מגיח הרורו אכזריות או שנאה. זו עבודת האדם, להגביר את האור שבנפשו ולבגור את החושך.

שמעתי את הדברים, ושאלתי את מהשגיח: איני מבין -

"וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א, לא). משמע, שאין באדם כח רע לחלוטין, שאין לו מקום ושעה. ואכן בגאווה יש בחינת "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב יז, ו). ושאלו נענש שרחה על האכזרים (מדרש תהלים ז). ונאמר: "הלא משנאין ה' אשנא" (תהלים קלט, כא), "אהבה ה' שנוא רע" (תהלים צז, י). הכלל, כבר אמר הסבא מקלם זצ"ל, שלפיכך קרויה המדה "מדה", כי יש להשתמש בה במדה, לצרכה ובשעתה. אבל מאחר ונתחדש כאן שגם הכפירה היא מדה, איך אפשר לומר גם עליה "והנה טוב מאד". האם יש לה מקום כלל, איזה שהוא שמוש?!

וענה לי: אכן כן. כך אמרו בשם רבי ישראל מסלאנט זצ"ל, שלפיכך נבראה גם מדה זו, די שכאשר יבוא לפניך עני נצרך, אל תחזק לבו בדבורי אמונה ותאמר שישליך יתבו, אלא תתעלם לשעה מהבורא הזן ומפרנס לכל, ותתן לו בעין טובה וביד רחבה. באמונה ובטחון תשתמש במרנתך שלך, ולא עבור הזולת -

וכאן, כשאני פוקד בתי גבירים שלצורך פרנסתם אין גבול למרצם והשתדלותם, כשזה מגיע לתמיכה בלומדי התורה הופכים הם לפתע לבעלי אמונה ובטחון ללא סיג"...

שמע, ואמר: "ראשית, הצדק עמכם. ואימרה זו שאמרת בשם רבי ישראל מסלאנט זצ"ל, מפורסמת גם אצלנו בשם היהודי הקדוש מפשיסחא זצ"ל ("בית יעקב", פרשת קדושים). ותרשו לי להסמיק לכך סיפור חסיד" -

אח, סיפורים הם הדלק של הדרשות: "לא המדרש עיקר, אלא המעשה" (אבות פ"א מ"ז), כידוע...

פתח וסיפר סיפור מהספר "שבחי הבעל שם טוב" (אות קכ): פעם הגיעו בני מ"יב"ו אל בעל שם טוב זצ"ל בשועה: מושל העיר הודיעם שגדוד צבא עומד לערוך אימונים בסביבה, וכל משפחה חייבת לארח חיל בביתה -

חשכו העיניים!

חיל גוי בבית יהודי, על התנהגותו ושפתו. והוא יפשוט יד במאכלים ויטריף את כל המטבח. ובבית יש נערות, ופיגועתו רעה. איזו צרה!

פנה הבעל שם טוב לתלמידו ורעו הצדיק רבי נחמן מהורודונקא זצ"ל, שיתפלל להעברת רוע הגזירה. שמע, והפסיר: "גם זו לטובה!" אמר לו הבעל שם טוב: "כמה יפה שלא היית בדורו של המן, שהיית אומר גם על גזרתו 'גם זו לטובה'!..."

כמה נהייתי, אבל המארח לא סיים עדיין. אמר: סיפור זה הביא ה"דברי ישראל" ממוד"י זצ"ל בספרו (בתחלת פרשת בשלח), וכתב: האמת שהיתה זו אכן מדה של נחום איש גמזו, שהיה אומר על כל דבר "גם זו לטובה" (תענית כא ע"ב) -

שלחו על ידו תיבה מלאה באבנים טובות ומרגליות לקיסר והחליפום בדרך בעפר. בקש המלך להרוגו ואמר: "גם זו לטובה". בא אליהו הנביא ואמר: "אולי זה החול הפלאי שבעזרתו נצח אברהם אבינו את המלכים". בדקו ומצאו שכן הוא, ומלאו תיבתו באבנים טובות ומרגליות, והעילו אפוא אמונתו ובטחונו.

ואמר על כך הרבי ממוד"י: נחום איש גמזו רשאי היה להשתמש במדה זו, ולגביו. אבל אין להשתמש בו לגבי הזולת: "ויהי בשלח פרעה את העם", כשמדובר על הכלל, "ולא נחם" (שמות יג, יז), אל תשתמשו במדתו של נחום איש גמזו... וגם לא כשהשלטונות דורשים לארח חיילים נכריים בבתי המשפחות - וגם לא כשמסודות התורה נאנקים תחת העול!...

ואספר -

הגעתי אל גביר אדיר, שברוך השם רואה את עולמו בחייו. חי חיים שהם מעין העולם הבא. למה הכוונה, לדברי הגמרא (בבא בתרא עה ע"ב): לא בירושלים של העולם הזה ירושלים של העולם הבא. ירושלים של העולם הזה כל הרוצה לעלות עולה, של העולם הבא אין עולים אלא המזומנים לה -

גם לביתו, לטירתו, אין עולים אלא המזומנים לו. יש לקבוע תורה, ולעבור שורת מחסומים ותשאלים. עד שיש לך הזכות להכנס מפרודור לטרקלין, שוב מעין עולם הבא, ולבוס בשטיח הטובעני עד שאתה מגיע אל היד המושטת ל"שלום עליכם" לבכי. שקעתי בכסא ודברתי על צרתם של כמאתים האברכים שאינם מקבלים קצבתם מזה כחצי שנה. והוא, כל כולו הזדהות, מצטט את המשנה: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל וחיי צער תזיה ובתורה אתה עמול, איי איי איי" (אבות פ"ו מ"ד). זה כבר הרגיו אותי. אמרתי: אמת, אבל מה ההמשך - "אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך!" תהיה אתה כך!

על אברהם אבינו אומר המדרש (שיר השירים רבה א, נט) שהיה ממרר ומסגף עצמו ביסורים. אבל לאחרים - גם לערביים המשתחוים לאבק רגליהם (קדושים לב ע"ב) - נתן לשונות בחורל (בבא מציעא פו ע"ב)!

החוויר.

אמרתי לו: בוא ושמע, גביר אחד הגיע לימי הזקנה, ערך חשבון נפשו וחשכו עיניו. בשברון לב הלך אל רבו ופרט כל עוונותיו, ביקש תיקון תשובה. מוכן הוא לצום, להסתף, להתענות, מה שהרב יאמר!

חקר הרבי: "ומה שאומר לך תעשה, בלי הרורו וערעורו?!" כן, הוא מבטיח!

אמר לו: "אם כן, תאכל כל יום ברבורים ושלו ודגים, ושתות יינות מבוסמים!" חשכו עיניו. האם רומז הרב לתשובתו שנדחתה, ואין רוצים בה?!

"מדוע", ענה הרב, "זו התשובה הרצויה, וחטאך, בצדקה פרוק. ועויתך, במחן ענין" (דניאל ד, כד). אלא שאם אתה מסתגף, תחליט שגם הענינים ראשים לצום, אבל אם תתענג בברבורים אבוסים, תתן להם לפחות לחם לשובע" -

ורואה אני, שאצלך זה לא עזר... חווירו העמיק.

אמרתי: בוא ונלמד קטע בגמרא. הסיפור ידוע, אולי ישעמם אותך, אבל אני מזכיר אותו כדי לשאול עליו שאלה.

הגמרא מספרת (ברכות ס ע"ב) שרבי עקיבא הלך בדרך, והגיע למקום ישוב, בקש מקום ללון, וסרבו. אמר: "כל דעביד רחמנא, לטב". מה שעושה הקדוש ברוך הוא, הכל לטובה. הלך ולן במדבר. היו עמו תרגול, זמור, ונר. באה רוח וכבתה את הנר. בא חתול וטרף את התרגול, בא אריה וטרף את החמור - לא הייתי מאחל לעצמי להיות שם באותה שעה. ורבי עקיבא אמר: כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא, לטובה. בבוקר ראה שגדוד פשט על הישוב ולקח את תושביו בשבי. ואילו היה הנר דולק, התרגול קורא או החמור נוער, היו שובים גם אותו.

אישי: הספור ידוע.

שאלתי: איך הדליק את הנר? ענה: כנראה שהיה עמו סוג של מצת. הסכמתי: מסתבר. אם כך, מדוע לא שב והדליק את הנר?

השאלה: נכון, זו אכן שאלה.

אמרת: אם הילד קורא במטונו באישון לילה, והוא בא וסוגר את האור, הילד לא ישוב וידליק! זו היתה השקפתו המוזקת של רבי עקיבא. ה' עושה הכל, ולטובה. ואם האב שלח רוח שתכבה את הנר, איך אעז להדליק!
כמה התפעל מהתשובה!

אמרת: ורבי עקיבא, שידע שה' עושה הכל, היה גבאי צדקה, "יד עניים" (קדושין כז ע"א). וכשהיו תלמידיו זקוקים למעות לא אמר להם שכל מה שה' עושה לטובה והמקום ימלא חסרונם, אלא פנה לאותה מטרוניתה ולוה כסף רב, כשהוא ערב לפרעונו. [אמרה לו: איני מאמינה לך. אמר לה: מי את רוצה כערב. אמרה לו: מי שאמר והיה העולם, והיום הגדול, כשהגיע זמן הפרעון חלה רבי עקיבא ולא בא. הלכה לשפת הים ואמרה: רבונו של עולם, גלי וידוע לפניך שרבי עקיבא חולה ואין בידו לפרוע החוב. ראה, שאתה ערב בדבר. מה עשה הקדוש ברוך הוא, באותו היום נשתטת בתו של קיסר ונטלה ארגז מלא אבנים טובות ודינרי זהב וזרקה לים, והיום הביאו למרגלות אותה מטרוניתא. לימים נתרפא רבי עקיבא ובא לחזויו חובו, אמרה לו: כבר פנית לערב ושילם החוב, והא לך מה שפרע לי יותו. ומאותו עתיד התעשר רבי עקיבא] (נדרים נ ע"א, ובר"ן ותוספות) -
אשריך, אמרת! לאותו עשיר, שאתה בעל בטחון כרבי עקיבא, ואומר שהכל לטובה. אך כל זה לגביך. עבור הוולת, היה "יד עניים" כרבי עקיבא!
והעניק, וביד רחבה!

ברוך אומר, ועושה!

שינוי (סוטה לו סוף ע"א): תניא, היה רבי מאיר. כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מתנצחים זה עם זה. זה אומר: אני יורד לים תחילה, וזה אומר אני יורד לים תחילה. קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה. אמר לו רבי יהודה, לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אני אני יורד לים תחילה וזה אומר אין אני יורד לים תחילה. קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה.

וידוע, שבעניני אגדה אין מחלוקות, אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים (ערובין יג ע"ב). ואף כאן, כתבו בעלי התוספות (שמות יד, טו) שנחשון קפץ תחילה, ושבת בנימין אחרי, לפני שבט יהודה ושאר השבטים. כך שאלו ואלו דברי אלקים חיים.

אך זאת יש להבין, איך יכונה שתי הדעות, שהיו השבטים מתנצחים, זה אומר אני יורד לים תחילה וזה אומר אני יורד לים תחילה, ורבי יהודה אומר לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה וזה אומר אין אני יורד תחילה -
ועוד, מה יש להם להתנצח, זה אומר אני יורד תחילה - ירד, ודי!
ושמעתני - איני אומר שכן היה, אבל הרעיון נוקב כל כך! שמעתי, שהיו מתנצחים זה עם זה וכל אחד אמר אני יורד תחילה. ורבי יהודה אומר שלא כך היה מעשה. כלומר, כשבא לענישה, תעשה, אל תדבר, הוברר שזה אומר למעשה אין אני יורד תחילה, וזה אומר אין אני יורד תחילה...

איי, כל בן ישיבה מוכן ללמוד כל החיים, ממש: "אחת שאלתי מאת ה', אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי" (תהלים כז, ד). עד זבולא בתריאת, "אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד), אפילו בשעת מיתה יעסוק בתורה (שבת פג ע"ב), לא ימוש מתוך האהל -
הרי כל מה שהוא דורש 'סידור מלא', זה רק כדי שיוכל להמשיך וללמוד בראש שקט

כמה נפלא! אתה יודע מה? בוא לא נדבר על לימוד כל החיים. מה דעתך, רק על היום. אה? הענת בזמן לסדר, לא פטפטת במהלכו, ולא חלמת על הגמרא? אז את מי אתה מרמז, תלמד שובע כדברי, ואחר כך תדבר...
אבל כך דרך העולם: "זה אומר אני יורד תחילה", כדיבורים הם חזקים, עד שזה מגיע למעשה. וכבר ספרתי -

זה היה באותם ימים בהם לא היו מים בבריזם. בחצר היתה באר ממנה היו שואבים. באישון לילה, בעיצומו של החורף, הגשמים היכו על התריסים המוגפים. והרוח הרעידתם. הרעמים הרעימו והכל התחפרו בשמיכותיהם, ונשמע קולו של האב: "אני צמא! ילדים, מי יביא לי כוס מים!"
אה, כזו מצוה, כבוד אב! "החמורה שבמצוות", קורא לה התלמוד הירושלמי (ריש פאה), השהו כבודו לכבוד המקום (קדושין ע"ב) -
זו מצוה חשובה מכדי לעשותה כלאחר יד.

"שמעו", נשמע קולו של הבן הבכור בעלטה, "אבא צמא, ומבקש לשתות. זו מצוה גדולה, נמכרה לכל המרבה במחיר! -
עשרה שקלים, כוס מים לאבא!"
"שנים עשר", אמר האח השני.
"ארבעה עשר", אח שלישי.
"עשרים", אח רביעי.

"מה אתכם", התערב החמישי, "מצוה כה חשובה, עשרים שקלים בלבד!?"
אח, כזו מצוה, כבוד אב! "החמורה שבמצוות", קורא לה התלמוד הירושלמי (ריש פאה), השהו כבודו לכבוד המקום (קדושין ע"ב) -
זו מצוה חשובה מכדי לעשותה כלאחר יד.

"שמעו", נשמע קולו של הבן הבכור בעלטה, "אבא צמא, ומבקש לשתות. זו מצוה גדולה, נמכרה לכל המרבה במחיר! -
עשרה שקלים, כוס מים לאבא!"
"שנים עשר", אמר האח השני.
"ארבעה עשר", אח שלישי.
"עשרים", אח רביעי.

"מה אתכם", התערב החמישי, "מצוה כה חשובה, עשרים שקלים בלבד!?"

"ילדים, אנא, אני צמא!" נשמעה תחינתו של האב.

"אבא, אנחנו מסדרים את הענין!" ענה הבכור. ובכן, כמה אתה מציע?"
"חמישים!"

נשמעו מלמולי הערכה. הבן הבכור פתח: "חמישים שקלים, פעם ראשונה. חמישים, פעם שניה. משהו מוסיקי? חמישים, פעם שלישית. זכה לו! זכית במצוה! בישר לו."
"יישר כח! כעת, אני מכבד בה את אבא!" -
וכך זכה במצוה כפולה!...

(הגדת)

"וזדים טבעת"

"ווירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים" (שמות יד, כג). בשעתו, כשבקש פרעה לאבד את ישראל, נאמר: "הבה נתחכמה לו" (שמות א, י), ואמרו בגמרא (סוטה יא ע"א) שבקש להתחכם למושיעים של ישראל, לקדוש ברוך הוא. ידע שמשפטיו במידה כנגד מידה (סוטה ח ע"ב), ולפיכך גזר להטביע תינוקות ישראל ביאור, משום שכבר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם (בראשית ט, יא) -
ולא הבין שהקדוש ברוך הוא לא צריך להביא עליו מבול להטביעו, אלא הוא יכנס לים סוף מרצונו, ידהר לקראת אובדנו!

דוגמת מה שמספרים, שגביר אחד תמה באזני ה"חפץ חיים" זצ"ל: "אומרים שהקדוש ברוך הוא יכול לרושש ולהעשיר ברגע אחד. אצלי, איני רואה כיצד: יש לי אחוזות ונחלאות, יש לי בתי חרושת ומניות, יש לי השקעות בחוץ לארץ ופקדונות בבנקים. בשלבים, שלא נפתח פה חלילה, יתכן. אבל ברגע אחד, כיצד?"

חייך ה"חפץ חיים": "טוען אתה שבלתי אפשרי ליטול ממך כל הונך ברגע אחד, ניחא. אבל אפשר ליטול אותך מהונך ברגע אחד" -
והגביר החוריר. זה, לא עלה בדעתו...

פרעה טען שהקדוש ברוך הוא נשבע שלא יביא עוד מבול מים לעולם, ולכן מחוסן הוא מפני עונש במדיה כנגד מידה על הטבעתי לילדי ישראל ביאור.
ניחא, אבל אותך יכול להביא לתוך המים -
על כך לא חשב...

אבל נשאלת השאלה: כיצד באמת נפתה להכנס בעיניים פקוחות למלכות. הלא ראה שהים נחצה לי"ב גזרים, והמים חומה, והקרקע מוצקה, ומעליהם תקרת מים קפואים. וכי סבר שזה נעשה לכבודו, שנכנס קוממיות לקראת סופו!
הרמב"ן (שמות יד, כא) ענה על כך: ה' השיב רוח קדים עזה כל הלילה, וסברו המצרים שהרוח העזה הפכה את הים לחרבה. "אף על פי שאין הרוח בוקעת הים לגזרים, לא שמו לבם גם לזאת, ובאו אחריהם מרוב תאוות להרע להם".

מה נאמר כאן, מה ארע -
שמעו סיפור ששמעתי בנובהרדוק.
היה שיכור, התמכר לטיפה המרה. התגולל בכסותו והמיט חרפה על משפחתו. אי אפשר היה לגמלו. "תפסת מועט, תפסת", דרשו שיתחייב שלא ישתה לבדו. ראשית, זה יגביל את שתינו, לא תמיד ימצא עם מי לשתות. ושנית, יהיה מי שיפקח עליו, יתמוך בו, וביאו לביתו לפני שיתמוטט ברחוב.

תקף עליו הרצון לשתות, אבל זכר את הבטחתו. חיכה שיבוא אדם, יארח לחברה, ואיש לא בא. כולם עסוקים, מלבדו.
ישב, והמתין, וקצרה רוחו.
אמר לפנשו: "הבטחתי שלא אשתה לבד, את הבטחתי אשמור. אבל כשיבוא החבר, שיהיה הכל מוכן ומוזמן" -

קם, והביא את הבקבוק לשולחן, וגם שתי כוסות הביא, והמתין, והחבר לא בא.
קצרה רוחו, החליט לקצר עוד יותר את ההמתנה. לכשיבוא, שיוכלו להגיד מיד. מילא את שתי הכוסות על גדותן. הניחוח גרה לבתי נשוא. אבל איש כבוד הוא, הבטיח הבטחה. המתין בדריכות, העביר מבטו מהחלון לפתח, ואין איש. מה עושים? לשתות אינו יכול, ולהמנע אינו מסוגל!

לפתע אורו עיניו. נדרכו חושי: זבוב טורדני זמזם, הסתובב במעופו. נחת על שפת הכוס, שפשוף רגליו.
"לחיים", אמר לזבוב, והגיר את הכוס לגרונו.
הזבוב נראה אדיש.

לחש לו בחבה: "עד שאתה תתחיל לשתות, אגמור את הבקבוק..."
בסופו של דבר, נאלץ לשתות גם את כוסו של הזבוב. אבל את תפקידו מילא, ארח לו לשתיה.

האמנם סבר שעל כך התחייב, שזה נקרא שלא שתה לבדו? אין זו שאלה. הלא רצה לשתות, להט והשתוקק, מוכן היה אפוא להתלות בכל דבר. גם בזבוב.
ומה רוצים מפרעה, שנתלה ברוח הקדים...

(הגדת)

בדרך הדרוש

דס' רבוא שיצאו ממצרים לא היה רק חלק חמישית נמצא שהיו במצרים ה' פעמים ס' רבוא וכבר נשלם הקץ.
(בא ישועה ונחמה)
או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה: ויאמרו לאמר (טו, א)

במדרש נהנומא: או ישיר משה, "לה: יאמרוה ולא לבשר דם וכו', ויאמרו לאמר מהו לאמר רבי אלעזר בן תרדיי אומר משה פתח תחלה וישראל גומרין כי גאה גאה משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אומרים והי לי לישועה משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אומרים ה' שמו וכו' יש להבין מה רצה הוא "לה: יאמרוה",

ואפשר לבאר ע"פ מה דאיתא בגמ' סוטה הפלוגתא האין אמרו וישראל את השירה, ואיתא התם שאמרו קטן שגדול מקרה לו את ההלל. והיינו מדין שומע כעונה. והנה כתבו האחרונים שדין "שומע כעונה" שייך רק בדברים שבין אדם למקום, כגון בתפילה ובברכות, אבל בדברים שבין אדם לחבירו, כגון מצוות תוכחה, שם לא שייך לומר שומע כעונה

אפשר לבאר ע"פ מה דאיתא בגמ' סוטה הפלוגתא האין אמרו וישראל את השירה, ואיתא התם שאמרו קטן שגדול מקרה לו את ההלל. והיינו מדין שומע כעונה. והנה כתבו האחרונים שדין "שומע כעונה" שייך רק בדברים שבין אדם למקום, כגון בתפילה ובברכות, אבל בדברים שבין אדם לחבירו, כגון מצוות תוכחה, שם לא שייך לומר שומע כעונה

לפ"ז שפיר המדרש הים ראה וינס וקשה הללו וכו' ותיירץ דהם עשו תשובה ומנ"ל דמהני תשובה מכח ישמעאל וזה שפיר ברייתא דר"י ראה ודו"ק:
(מדרש יונה)